

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نگاهی به آموزش علمی موسیقی در تبریز

(تاریخچه هنرستان موسیقی تبریز و دانشسرای هنر)

انتشارات آیدین

www.ketab.ir

اساتید و شاگردان هنرستان موسیقی تبریز - ۱۳۳۵

www.ketab.ir

تقدیم به:

شاعر و محقق فرزانه

استاد جمشید علیزاده

که نسل من مدیون آموزه‌های اوست.

سیدجواد حسینی

www.ketab.ir

نگاهی به آموزش علمی موسیقی در تبریز

(تاریخچه هنرستان موسیقی تبریز و دانشسرای هنر)

به اهتمام

سید جواد حسینی

انتشارات آیدین

شناسگرد رکورد : ۱۱۸۷۲۸۱
 وضعیت فهرست نویسی : فیا
 رده بندی کنگره : ۱۳۸۶ ح ۵ الف / MT۳
 شماره کتابشناسی ملی : ۱۱۸۷۲۸۱
 سرشناسه : حسینی، سید جواد، ۱۳۵۴-
 عنوان و نام پدید آور : نگاهی به آموزش علمی موسیقی در تبریز (تاریخچه هنرستان موسیقی
 تبریز و دانشمرای هنر) / به اهتمام سید جواد حسینی.
 وضعیت نشر : تبریز: آیدین، ۱۳۸۷.
 مشخصات ظاهری : ۳۰۰، ۲ ص
 شابک : ۵۰۰۰ ریال : ۵-۷۰-۵۵۹۲-۹۶۴-۹۷۸
 یادداشت : کتابنامه: ص ۲۸۳
 موضوع : مدرسه های موسیقی -- ایران -- تبریز -- تاریخ .
 موضوع : هنرستان موسیقی تبریز .
 رده بندی دیویی : ۷۸۰/۷۱۰۵۵۳۲۲۲

انتشارات آیدین

تبریز، خیابان شریعتی شمالی، نرسیده به سینما ۲۹ بهمن
 صندوق پستی ۳۳۶۹-۵۱۳۸۵ تلفن: ۵۵۵۳۲۵۹ فاکس: ۵۵۳۰۵۲۳-۰۴۱۱

نگاهی به آموزش علمی موسیقی در تبریز
 سید جواد حسینی

● چاپ اول ۱۳۸۷ تبریز ● شمارگان ۱۰۰۰ نسخه
 ● لیتوگرافی ترسیم ● چاپ خودکار ● صحافی لک لری ● قیمت ۵۰۰۰ تومان
 هرگونه استفاده از این کتاب منوط به اجازه کتبی مؤلف است.

فهرست مندرجات

۹	سخنی در آغاز
۱۱	زمینه‌های فرهنگی و هنری تشکیل هنرستان موسیقی در تبریز
۱۵	مقدمات تأسیس هنرستان موسیقی تبریز
۱۹	تشکیل هنرستان موسیقی تبریز و تأثیر آن در رشد و شکوفایی موسیقی در آذربایجان
۲۳	تصویر کلی از فعالیت‌های هنرستان موسیقی تبریز
۲۳	دوره‌های تحصیلی و دروس موسیقی هنرستان
۲۴	تشکیل دانشسرای موسیقی در هنرستان
۲۴	اعطای بورس تحصیلی داخلی برای هنرجویان
۲۵	تدریس موسیقی ایرانی در هنرستان
۲۷	تدریس موسیقی کلاسیک در هنرستان
۲۷	آموزش پرسنل موزیک ارثش در هنرستان
۲۸	ایجاد مرکز آموزش آزاد موسیقی در هنرستان
۲۹	کلاس‌های بالت هنرستان
۲۹	ارکستر هنرستان موسیقی تبریز و فعالیت‌های هنری آن
۳۲	بازدید مسئولین اداره موسیقی کشور و موسیقیدانان از هنرستان
۳۷	تأسیس دانشسرای هنر تبریز
۴۱	رؤسای هنرستان موسیقی تبریز و عملکرد آنان
۴۱	عزیز شعبانی
۴۳	مصطفی کسروی
۴۵	یوسف یوسف‌زاده

- ۴۶ ..... هدایت‌الله خیرخواه
- ۴۷ ..... علیمحمد رشیدی
- ۴۸ ..... احسان‌الله هورید
- ۵۱ ..... هنرآموزان هنرستان موسیقی و دانشسرای هنر
- ۵۳ ..... آشوت بابایان
- ۵۴ ..... دکتر داریوش نقفی
- ۵۴ ..... نیگولا خاچاطوریان سلماس
- ۵۵ ..... محمد حسن غُداری
- ۵۶ ..... استان گریگوری سانسیان
- ۵۷ ..... زوان یدیقاریانس
- ۵۸ ..... لوسیک یغیازاریان
- ۵۹ ..... هنرجویان هنرستان موسیقی و دانشسرای هنر
- ۶۱ ..... یحیی اسماعیل‌زاده
- ۶۲ ..... خاچیک بابایان
- ۶۴ ..... گاگیک بابایان
- ۶۵ ..... احد بهجت
- ۶۷ ..... محمدرضا جمالی
- ۶۸ ..... اسماعیل حامد یزدان
- ۶۹ ..... حسین خضرلوزاده
- ۷۰ ..... یوسف عابد آشتیانی
- ۷۱ ..... غلامحسین فخمی
- ۷۳ ..... مجید کاربخش‌زاده
- ۷۴ ..... کریم گوگردچی
- ۷۵ ..... بهروز وحیدی آذر
- ۷۶ ..... روبن هارطون پوری آذر
- ۷۹ ..... اسناد فعالیت‌های هنری هنرستان موسیقی تبریز و دانشسرای هنر

۱۱۷	اسناد هنرستان موسیقی تبریز (احکام، مکاتبات اداری و...)
۱۹۹	اسناد دانشسرای هنر تبریز (احکام، مکاتبات اداری و...)
۲۳۹	اسناد متفرقه مربوط به هنرستان موسیقی تبریز و دانشسرای هنر
۲۶۱	تصاویر
۲۸۳	فهرست مآخذ
۲۸۵	فهرست نام کسان
۲۹۳	فهرست کتاب‌ها و نشریات
۲۹۵	فهرست جای‌ها

سخنی در آغاز

تاریخ هنرستان موسیقی تبریز، بخشی از تاریخ هنر موسیقی در ایران به شمار می‌آید. پرداختن به جزئیات این هنرستان و نقش این کانون هنری در جهت پیشرفت آموزش هنر موسیقی در آذربایجان، می‌تواند در زمینه تدوین تاریخ هنری این سامان از ضروریات باشد.

انگیزه لازم برای تهیه این کتاب را دوست و استاد گرامی جناب آقای علیمحمد رشیدی که نام و یاد ایشان با تاریخچه هنرستان موسیقی تبریز گره خورده است، در من به وجود آوردند و هم ایشان بودند که تشویق‌هایشان مرا به انجام این تحقیق مصمم‌تر گردانید. از این رو لازم و واجب می‌دانم که پیش از هر سخن دیگر مراتب سپاس و امتنان خود را به محضرشان عرضه دارم.

تحقیق حاضر بر مبنای اسناد و مدارک و تصویرها و گفتگو با بازماندگان این کانون علمی و هنری تهیه شده و تلاش بر آن بوده است که حتی جزئی‌ترین موارد و تاریخ وقایع ثبت و ضبط گردد. گفتنی است که تاکنون تحقیقی جامع و روشمند در این موضوع ارائه نشده است و اگر هم کاری انجام شده، فاقد جامعیتی است که لازمه کارهایی از این دست می‌باشد. کتاب حاضر بی‌آنکه مدّعی جامعیت یا حتی مصون ماندن از نقص و لغزش باشد، شاید نخستین گام جدّی در این زمینه به شمار آید.

برای تهیه اطلاعات این کتاب با بسیاری از دست‌اندرکاران بازمانده از هنرستان که در داخل و خارج از کشور مقیم‌اند، دیدار، گفتگو و مکاتبه شده است. اغلب اسناد و عکس‌های این کتاب نیز از آرشیو شخصی این عزیزان و همچنین از آرشیو سازمان

اسناد ملی مدیریت شمالغرب تبریز و بایگانی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان شرقی، به دست آمده است.

یادآوری این نکته را نیز ضروری می دانم که این کتاب قرار بود در سال ۱۳۸۵ توسط انتشارات سازمان اسناد ملی ایران چاپ و منتشر شود، اما به دلایلی چاپ و نشر آن به تعویق افتاد. این تعویق به نفع کتاب تمام شد و در این فاصله اسناد جدیدتری نیز به دست آمد که بر غنای این مجموعه افزود.

در پایان ضمن تشکر از همسر صبورم و همه بزرگوارانی که در تهیه این مجموعه لطفشان شامل حال این حقیر بود - بویژه ابوالحسن مغازه‌ای و همسر محترمشان، حسن اسودی، شهرام خدایی، دکتر بهلول سلمانی، استاد کاوه دیلمی، استاد محمد وکیل‌ها، دکتر داریوش ثقفی، احمد تاج‌الدینی، ادیک شهبازیان، آریس گریگوری سانوسیان، حوریه حسن‌پور، اسماعیل امین مؤید، خسرو تبریزی دخت، بهمن اسعدپور، ژاله صیاحی، فرح سلطان‌پور، گارن سرکیسیان، مجید راهدوست، سونا مهربد، مریم هاشمی و اصغر عباسپور (مدیر فرهیخته انتشارات آبدین) - امیدوارم که این کتاب بتواند زمینه‌ای برای تحقیقات بیشتر و دقیق‌تر در زمینه موسیقی این مرز و بوم را فراهم آورد.

تبریز، دیماه ۱۳۸۶

سیدجواد حسینی

زمینه‌های فرهنگی و هنری تشکیل هنرستان موسیقی در تبریز

آذربایجان علاوه بر زادگاه شاعران بزرگ، جایگاه بزرگترین علمای موسیقی یعنی عبدالمؤمن صفی‌الدین ارموی و عبدالقادر مراغه‌ای بوده است. آذربایجان به ویژه شهر تبریز، به دلایل مختلف جغرافیایی، سیاسی، فرهنگی، حضور اقلیت‌های ارمنی - آسوری و همچنین داشتن سابقه و لیمهد نشینی، شرایط نسبتاً متفاوتی با مناطق دیگر ایران داشته و همواره پیشقراول تحولات فکری و اجتماعی بوده است.

با آغاز جنبش مشروطه‌خواهی و افزایش روابط بازرگانان و اندیشمندان این سامان با ممالک اروپایی، تبریز تمدن غربی را پیش از شهرهای دیگر ایران پذیرا شد و تحوّل در اغلب شئون اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی این شهر از قبیل ایجاد مدارس جدید و تحولات روش‌های آموزش، ورود و تأسیس چاپخانه‌های جدید و تحوّل در امر انتشار، افزایش تعداد مطبوعات و نشریات، انتشار کتب و رواج ترجمه اشعار و ادبیات اروپایی و تغییر و تحوّل در نظم و نشر، به وجود آمد. از طرف دیگر، سالن‌های نمایشی برای اجرای تئاتر و کنسرت موسیقی مانند «صحنه تابستانی خیریه»، «سینما تئاتر سولی»، «تالار تئاتر مدرسه هایقازیان تاماریان ارامنه»، «تالار آرامیان»، «سینما آلیک» و «تالار گراند هتل»، زمینه را برای فعالیت هنرمندان تئاتر و موسیقی آماده ساخت.

با انقراض سلسله قاجاریه و روی کار آمدن دودمان پهلوی در سال ۱۳۰۴، هنر موسیقی مانند سایر صنایع مستظرفه، مورد توجه قرار گرفت و گسترش زیادی پیدا کرد. گنج‌اندین موسیقی در برنامه‌های درسی مدارس و اجباری کردن آموزش آن، از اقدامات دوره پهلوی اول است.

با توجه به اوضاع فرهنگی آذربایجان، کلاس‌هایی برای آموزش موسیقی ایرانی و تعلیم سازهای تار و ویلن، توسط حبیب‌الله فخیم‌فارابی، محمدحسن عذاری، جعفر ارمغانی و حسن اصغر نژاد جوان در تبریز دایر گردید و اشتیاق آموختن موسیقی را در جوانان این سامان برانگیخت.

در کنار موسیقی ایرانی، موسیقی غربی نیز (چه کلاسیک و چه عامیانه آن) با سابقه زیادی در آذربایجان، از طریق ارامنه و مهاجرین در حد محدودی حضور داشت اما مبانی علمی موسیقی غربی جز در میان آنان عمومیتی نداشت. گفتنی است، ارامنه تبریز در بسط موسیقی علمی و شکل‌گیری موسیقی نوین و معاصر ایران نقش بسزایی داشته‌اند که از آن جمله می‌توان به آرتاشس درهوانسیان، لئون بالاسان گریگوریان، آساطور ملیک آبراهامیان، شاورش باغداساریان، رویک بالاسان گریگوریان، آمانوئل ملیک اصلانیان و ... اشاره کرد.

از اوایل انقلاب مشروطیت به‌ویژه در دوره رضا خان پهلوی، روش‌های نوینی از اجرای موسیقی در ایران رواج یافت و امکان اجرای کنسرت موسیقی در میان مردم را برای نوازندگان فراهم ساخت و اجراهای صحنه‌ای (به شیوه غربی)، جایگزین اجراهای بومی گردید. نخستین کنسرت‌های موسیقی ایرانی در تبریز به ترتیب توسط استاد ابوالحسن اقبال آذربه همراهی ویلن شهباز برمکی (۱۲۹۷ ش)، ابوالقاسم عارف قزوینی به همراهی تار شکرالله قهرمانی و دایره محمود فرنام (۱۳۰۳ ش)، عندلیب منتخب دهخوارقانی به همراه تار محمدحسن عذاری (۱۳۰۸)، ابوالحسن اقبال آذر به همراهی تار علی‌اکبر شهنازی (۱۳۱۱ ش)، قمرالملوک وزیری به همراهی تار حسن اصغر نژاد جوان (۱۳۱۲ ش)، ارکستر انجمن موسیقی ملی به رهبری روح‌الله خالقی (۱۳۲۴) و ... برای مردم به اجرا درآمد.

از برخی آگهی‌های روزنامه‌ها و اسناد آن زمان برمی‌آید که به تدریج اجرای کنسرت در تبریز با استقبال مردم روبرو گشته بود. از اوایل دهه ۱۳۱۰ شمسی بنا به دستور رضا خان پهلوی برای برگزاری کنسرت موسیقی به شیوه اروپایی، ارکسترهای متعددی توسط لئون بالاسان گریگوریان، محمدحسن عذاری و حسن اصغر نژاد جوان، در باغ گلستان، استخر شاهی و کافه‌ها ایجاد شد که به اجرای موسیقی کلاسیک و موسیقی ایرانی می‌پرداختند.

پس از تحولات سیاسی آذربایجان، در بهمن ماه ۱۳۲۴ هنرهای زیبای تبریز توسط دمکرات‌ها تأسیس شد که شامل موسیقی، نقاشی، مجسمه‌سازی و... بود. تأسیس رادیو تبریز در اردیبهشت ۱۳۲۵ نیز عامل مهمی برای رساندن نوای موسیقی به گوش مردم بود که در زمان دمکرات‌ها تأسیس گردید. در این دوره، دو تن از موسیقیدانان جمهوری آذربایجان به نام‌های جهانگیر جهانگیراف و حاجی خانمحمداوف، اغلب نوازندگان موجود در آذربایجان را گرد آورده و ارکستر بزرگی را تشکیل داده و انجمن فیلارمونیک تبریز را به وجود آوردند. این ارکستر روزی پنج ساعت تمرین می‌کرد تا بتواند هر شب به اجرای کنسرت پردازد. در تالار ارک هر شب اپرت‌های «مشهدی عباد»، «آرشین مال‌آلان»، «کوراوغلی»، «سئویل» و... توسط خوانندگان، نوازندگان و هنرپیشگان مهاجر و ایرانی، اجرا می‌شد.

پس از انحلال حکومت یکساله دمکرات‌ها، ترویج موسیقی از طریق رادیو تبریز دنبال شد و هنرمندان موسیقی تبریز عرصه‌ای برای عرضه هنر خود پیدا کردند و با تشکیل ارکسترهای گوناگون اعم از ایرانی (به سرپرستی محمدحسن عذاری)، محلی (به سرپرستی جعفر ارمغانی) و نشاط‌انگیز (به سرپرستی عزیز شعبانی)، به ترویج هر چه بیشتر موسیقی پرداختند.

پس از این دوران، موسیقی ایرانی و موسیقی کلاسیک غربی، در اشکال مختلف حضور خود را حفظ کردند تا اینکه مجموعه این عوامل دست به دست هم داد و زمینه را برای تأسیس هنرستان موسیقی در تبریز آماده ساخت.